

Munduaren egokitasuna eta Jainkoa

(azken zenbakitik dator)

II

Baiña sar gaitezen onezkero auzi onen muiñean. Izadia, adimen baten lana ote da, bai ala ez? Emen dago koxka, galdekizuna. Galdekizun oni erantzun baiño leen, ordea, oarkera bat. Erantzuteko bidean jarriko gaituan oarkera. Ona emen: izadian ba-da gauza bat agiri-agiria, ordenaren azpian eta ordenaren beraren oiñarria bezala. Zergati berdintsuek, gertakari berdintsuak sortzen dituzte beti. Baldintza berdintsuak betetzen diren guztietan, fenomeno berdintsuak azaltzen dira. Edozein izakerak, ez nolanaiko agerkizunak, baizikan berari dagozkionak soil-soilik izaten ditu betiere. Naiko proba ta siñistamendu dugu emen, mundua adimen batetik irten dela jakiteko.

Suak zergatik erre oi du beti, edo beintzat erretzea du lege? Aidean utzitako gorputza zergatik dator goitik bera? Izaki oiek artarakoxe jarriak daudelako. Ala ezpaltiz, ez luteke beti jokabide berdiña izango. Ustekabearen eskuetan egongo lirake, orain ola eta gero ala jokatuz. Gertakari bakoitza egokera berria litzake. Baiña izakiak, zuzenduak daude, bide jakin batean erreskadatuak eta abiatuak. Beren jokabidea, ezaguna da, beti bat izan oi da. Zer esan nai du orrek? Izaki bakoitzak ba-duela zuzenbide bat, ba-duela xede bat lortu bearra, edo asmo bat iritxi naiean ari dela. Ona emen adibide bat: erloju bat egitea, zer da? Orduak erakutsi lezazken tresna bat egitea, noski. Soldadu bat egitea, berriz, zer da? Gudukatu ta garaitu lezaken gizona moldatzea. Erlojuak, beraz, ordua erakusteko asmoa bere baitan

mamitua ta kokatua bezala dakar, xede ori bere erraietan ezarria ta tinkotua darama. Eta soldaduak, garaitzeko xedea. Suak, urak, edozein izakiek era berean lan jakin bat egiteko asmoa nabari du.

Eta asmo edo xede ori, nondik eldu zaio izakiari? Agi denez, ezta izakiarena berarena. Erlojuak adierazten duen xedea, beste norbaitetek pentsatua izan da. Tresna il orri etzaio orrelakorik gogoratu. Adimenean dago izadiko xedeen sustraia.

Orregatik, galdetzen denean —Molière-n bezala—: Opioak zer-gatik dakar logurea?, ezta aski erantzutea: ala duelako bere izakera. Ala du bere izakera, ori bai, baiña izakera ortan ba-da kokatua asmo bat, xede bat.

Beraz, izaki bakoitzean xede bat arkitzen dela ikusirik, eta izakia beti, uts egin gabe, berdintsuki jokatzen dela oarturik, ba-dut esku-bide galdetzeko: nondik eldu zaio xede ori? Eta orra erantzupena: adimen lehenak eta ordenatzaileak egin bear izan du ori. Bakoitzaren izatea egin duenak, aretxek bakarrik ezarri zezaiokean jokera ori.

Determinismua izan oi da Jakintzaren oiñarri-legea, ots, izakiek beti bat eta berdin jokatzen dutela jakitea. Baiña izadian bat ere xederik ezpalego, determinismurik ere ezin egon zitekean. Xedea kendu, eta Jakintza kentzen duzue.

Xedea, *causa causarum* dela zioten aspaldiko filosofu zaarrek, zer-gati guztien sustraia eta gaiñerakoei agintzen diena. Edozein izaki, lurgaiñeko bizitzara jaio orduko, adimenean bizi da: xede eta asmo bezala izaki ori pentsatu duen adimenean. Adimen ori, auzi ontan, Jainkoaren adimena izan bear.

Izakiak, bada, bakoitza bere lan berezia egitera jarririk daude. Eta ortaz gaiñera, izadi osoak ere, baltsan arturik, xede ta muga baten ondoren doala adierazten du. Izadia asmo batek darama, gogo batek darabil. Jakintza guztiek ez al digute ori agirian ematen? Munduaren atzea, iragana, gogoratu besterik eztago. Asieratik onera emandako urratsak zeintzuk izan dira? Lehenbizi, "nebulosa" delako ortatik, bititzaren maillaraño. Eta gero, biziaren lehen-taupada aietatik gizogana eldu arte, zer aurrerapen ikaragarria, etengabeko alegiñean, beti goraka! Eta gizadiaren ibillerak mendeetan barrena: beronen aurtzaroa lehen zivilizazio aietan, gazte-denpora aro klasikoetan, sasoi oneko adña aro modernuakin. Poliki-poliki, manso-manso, eta neko-izerdi askoren artean, baiña alare etengabeko aurrerapena nabari da. Nahasmendu ta bolara txar batzuk gorabera, ba-da marra edo lerro jarraitu bat, etengabe gora-naiean leiatzen dena, eta gora abiatze ori gizarteko matxinada ta nahasmenduek, izadiko kataklismuek bezala, ezin dute galerazi. Guzti orrek zer adierazten du? Ustekabeak edo itsumustuak ezuela agintzen. Gogamena dela gidari.

Nola ustekabeari ezarri lan eskerga ori? Gizona, izaki miragarri

au, gorputzeko makiñaz gaiñera, sentipenaz, adimenaz, borondateaz, mintzoaz, konzientziatz dotatua den izaki miragarri au... ustekabearen lana eta frutua ditekela... Itsu-itsuan elkar juntatu diren atomuekin egiña izan dela... Ola mintzo dena nola ez artu erotzat? Mai-gaiñera dadoak botatzen dituzu (auzi ontan dadoen ordezt atomuak idatzi bearko), eta berez, iñork ordenatu gabe, elkar juntatuaz, orra gizona, izaki arrigarri ori, aterea! Zentzu pixka bat duenak nola onart lezake uste ori...?

Ustekabea, itsu izan oi da. Eztu legerik. Ezta oberantza ari, eztu gorako leiarik, aurrerapenaren berri eztaki.

Mundu zabal au, bada, asmo, gogamen edo lege batek darabil. Dena da neurri, kontu, egokitasun, gogo. Eta egokitasun onetan ba-da iraupen eta aurrerapen. Alperrik ibilliko dira sofismak eta matazak saillean jartzen. Ez digute sekulan buruan sartuko guzti ori bera bakarrik egiña izan ditekunik, edo guzti orren gaiñean Adimen bat eztagoenik. Gauza auk ez lirake probatu ere egin bear. Ain dira argiak eta berez ikusten direnak! Argi onen aurrean eztago begiak itxitzerik.

Ala ere, ba-da ikusi nai eztuenik. Zer moduzkoak dira jaun oiek asmatzen dituzten aitzakiak, edo nola konpontzen dira parregarri ez gelditzeko? Gezurraren aitzakiak eta okerraren gordelekuak konta eziñak dira. Saiatuko naiz, ordea, buru batzuetara biltzen, eta Jainko-ukatzearen korapillo nagusiok askatzen.

III

1. Zure pentsakera ori, gizonari dagokiona da, ez izadiari dagokiona. Zure arrazoinamendu oiek ezin ezarri dakiozke izadiko lanari. Izadia ezpaita gizakumea. Nondik dakizu lan egiten asi orduko, asmo baten bearrean dela, edo bere lekuan norbaitek xede bat asmatu bear izan duela? Kategoria oiek gureak dira soil-soilik. Guk, bai, guk aurretik ikusten ditugu xedeak eta ondoreak, eta uste dugu izadiak ere alatsu bear duela, baiña ortan engañu aundi bat datza.

Erantzupena.—Ba-du objezio onek egiantza. Bein baiño geiagotan erori izan da engañu ortan. Erantzuna, ordea, eskumenean dugu: gu ere, gizakumeok, ez ote gera izadiaren parte? Xedeen billa bagabiltza, izadiaren parte galarik izango da, noski. Beraz, izadiari dagokion zerbait da ori ere. Deterministek eztute gizonagan besterik ikusi nai, izadiaren baitezpadako agerkizun batzuek baizik. Eta nondik nora datozkigu gero objezio orrekin?

Edozein modutan ere, zer gera gu? Izadiaren lanetatik bat, noski. Ba-dugu jokera jakin bat, arriak bere zentzora jokera duen bezala. Ezgiñake xede-billa ibilliko, izadiak xederik ezpala. Txorakeria da gizonagan xedea aitortzea, eta izadiari ukatzea. Esan dugunez, Xede orokarra da Jakintzaren oiñarria.

2. Beste batzuek, izadian agiri diren desordenuak edo xedegabeko lanak salatzen dizkigute: gaizki moldaturiko izakiak, alperriko lanegiñak, aur-galtzeak t. a. Eta esaten dute: ezta ordenatzaillerik, ordenarik eztagon ezkerro. Zenbat alperriko lan ezditu egiten izadiak! Oei erantzutea ezta zail. Ostatura bazoaz, eta an bazkari zatarra ematen badizute, zer esaten duzu? Ostatu artan ez tutelera kozinerorik? Eztut uste. Esango duzuna da zure bizkarretik diru egin nai dutela edo zuri ostutzen ari direla. Nolanai ere, jatekoen prestatzeko dagoena, kozineroa izango da, eta ez sokor-jotzaille bat. Ba auzi ontan ere berdintsu pentsa dezazun eskatzen zaizu. Ba-direla zenbait desordenu izadian? Baliteke. Agian baditu Jainkoak bere arrazoiak olako desordenuak permititzeko, edo gure iduriz desordenuak diren oiek, ordena edo egokitasun edatuago baten barnean sartzen dira. Naiko zaigu guri jakitea, izadian ba-dela aski ordena ta egokitasun, ordena bat ba-dagoela esateko, eta ori bistan da. Ordena onen barnean desordenu batzuentzat toki den ala ez erabakitzea, ori beste auzi bat litzake, ta nolanai ere, desordenu partikular oiek ez tute indarrrik egokitasun orokar ori ukatzeko. Begiak dituan edozeineñk aitortuko du izadian ba-dagoela egokitasunera jokera.

Jainkoa aitortu nai ez duten oiek, ez al digute esaten, izadiko langintzaren aspian aurrerapen-lege bat dagoela gorderik? Aurrerapen-legea. Eta zer da ori? Aurrerapenaren lege-emalerik ezpaltitz, ez legoke olako legerik. Eta baldin desordenuak badira, ez al da ori bera ordena bat dagoelako señale? Ordenarik eztagoen lekuan, desordenuak ezpaitira nabarmentzen.

Bestalde, desordenu oiek sorrarazten duten eskandaloa, sarri askotan beintzat, munduko ordena ongi ez ulertzetik eldu oi da. Are fededunen artean ere arkitzen da alako jokera bat ordena ori aurgisa ulertzera. Esplikazio batzuk aditzean, ba-dirudi dena egiña izan dela gizonari bizi-leku xamurrago bat antolatzeko asmoarekin. Baiña ustekizun oiek aurki gelditzen dira parregarri. Jainkoak erri-inguruetan iturriak jarri zituala-ta arritu egiten zan ura, parregarri gelditu zan bezalaxe. Jakiña, munduko ordena, gauza guztiak bezala, zuzen edo makur konprenitu eta azaldu diteke. Eta gaizki konprenitzen bada, parregarri ateratzen da.

Munduko ordena, bada, orokarrean osotasunean atzemaiten da. Mosaiko baten antzera baita. Mosaiko batean, pusketatxo bati, bakarrean eta berezian begiratzen badiozu, zirriborro itxusi batzuk baizik eztuzu ikusiko. Sinfonia batean ere, tajugabeko dirudian ots batek balezake bere tokia, eta guztiaren armonia ta egokitasuna egiteko asko lagun dezake. Ertigille Aundiari desordenuak ez tio bildur ematen. Ba-dakike, nunbait, andik edertasuna ateratzen. Ba-daki legez kanpokoa ere bere xede ta asmoetara biltzen.

Euria beti ongarri balitz, eta aziak sekula ere ustelduko ezpalitu, obe al litzake? Nik eztakit. Izadia, aberatsa da. Ari eskubeteka dario bizia, etengabe ta neurri gabe. Ba-du indar, galera bat aberastasun biurtzeko. Ondarrak ere arentzat onurakor dira. Ezta ezertxo ere galtzen aren galtzarrean.

Giza-langilleak eztaki zer egin ondarrekin. Zapatariak larru-pusketakin, arotzak egur-ozpalakin. Izadiak, aldiz, ildakoen usteldurakin ere ba-daki izaki berriak sortzen. Erortzen eta galtzen den zernaik balio du aren lantegi jori-aberatsean.

Lantegi onetan, bizia sortzen den lantegi onetan, bada, izadiak darabilzkin elementuak, bakunak dira oso, jainkozko bakuntasun batekin. Eta era berean, joritasun ikaragarria adierazten dute aplikazioetarako eta mota guztiko kombinaziotarako. Aur-joku oien atzetik mundu zabal au ikusi ta besarkatu al izan duenaren begiratu zorrotza salatzen digu joritasun onek.

Zer garrantsi du, ba, auzi ontan, arkume bat bost ankakin munda etortzea, edo gizakume batzuk konkordun sortu oi direla jakitea, edo anai siamesen jaiotzeak? Jainkoaren indar sortzaillea eta beronen bide arrigarriak ez al dira ontan beste edozein gauzetan bezin ondo ikusten?

Bein predikari bat ari omen zan sermoia egiten. Jainkoak dena ongi egiten duela erakutsi naiez omen zebillen. Elizatik ateratzean, jende-arteetan bere zai omen zegoan konkordun oietako bat. Eta bira osoa sermolariaren aurrean emanik, auxe esan omen zion irriz: "Ikusten al du berorrek?" Eta predikariak erantzun: "Ba, ziñez, konkordun bezala, oso ongi moldaturik zaude, alajaiña!" Irri-solasa alde bat, ba-du mamia ateraldi onek. Izan ere, gogora dezagun pixka bat, izadiak lan ori moldatu zuaneko garaia. Sare mee orren barnera zerbait sartu da, samar bat, koskor bat, eta orren erruz bear etzena sortzen da, desordenu ikaragarri bat, alegia. Makiña batean arri-koskor bat eror badadi, makiña beingoan gelditu egiten da. Baiña izadia eztago zure makiña orren gisa antolatua, molda-erreza da, ba-daki oztopo orren gaiñetik jauzi bat egiten, eta oztopo ta guzti gizona moldatzen digu. "Gaizki egiña ateratzen zaio, ordea", ihardesten didazu. Gizarteko ar-emanetarako gaizki, baiña izadiak eztu orrekin zer-ikusirik. Izadiaren lana danez, beste edozein lan bezin arrigarria dugu au.

Orduan Jainkoak ez al du izaki gaizki moldatu oien ardurarik? Bai, noski, baiña orain ez gera ari Jainkoaren Arduraz. Izadiaren langintzaz ari gera, eta guk dioguna da, konkordun bat, izadiaren lana den aldetik, arrigarria ta miresgarria dela, aren lan guztiak bezala.

Munduko egokitasunak Jainkoa ba-dela erakusten digu. Beraz,

akatsak ez dira benetazko akatsak, edo ez dira alde orotatik eta betiko akatsak. Jaurtitzen dizkiguten aitzaki eta korapilloak, olako xehetasun txatxarretatik artuak izan oi dira beti. Kasu au edo ura aipatzen digute. Baiña bistan da, gauza oiek ez tutela ainbesterañoko indarririk, munduan agiri den ordenantza ederra deuseztatzeko.

Zer esango genduke koko edo mamarro txiki bat tapiz baten barnean balego, eta an ari okertu batzuk ikusirik, esango balu: Emen eztago dibujorik, marrazkirik; mataza naspil bat baizik eztago emen? Ba orixe gertatzen zaio ateoari. Eta gaiñera ateoak eztu aitzakirik, mamarroak daukan bezala. Mamarroak ezpaitu dibujorik ikusten, eta ala barkakizun da. Ateoak, berriz, bai, ikusten du, eta ala ta gutzire ure ustekabeari ezarri nai dio lan miresentzari ori.

3. Baiña ba-dugu beste zerbait, kausa ordenagille ori erditik kentzeko. Ezta ustekabea, eta ez alabearra. Oraingoan asmatu digute beste tresna bat. Eta bai bataiatu ere: *Evoluzioa*, orra. Ateismuak bere armatzat artu duen tramankulu ikaragarri eta bortitza auxe.

Munduaren azken esplikazioa bezala ekartzen badigute, evoluzioa engañu bat baizik ezta, lillurapenezko engañu ikaragarria. Jakintzaren landan zerbait esplikatu dezake, Filosofiaren alorrean deus ez. Eta beste aldetik, evoluzioa guztiona da, esan nai dut, denek onart dezaketen gauza. Itsumendi gaitza edo fede txar aundia bear da, Evoluzioa Jainkoaren kaltetan dijoala uste izateko; edo esplikazio orrekin Jainkoaren utsunea bete ditekela pensatzeko.

Nondik-nora edo nola bete dezake Evoluzioak, biraldakuntzak, Jainkoaren lekua edo zeregiña? Edozein gauza esplikatzeko, Jainkoaren esku-sartze bat nai duten oietakoak bagiña gu, orduan bai, gu ondatzera letorke evoluzioa; baiña ez gera oietakoak. Zergati naturalak guk aitortzen ditugu. Oñaztarria esplikatzeko, bein tximista-indarra ezagutu ezker, eztago Jupiter gana jo-bearrik. Izaki bizidunen mailladi luze ortako ar-maillak, bata-bestearekin elkartuak dau dela probatzen bada noizbait, eta Jakintzak erakusten badu goi-maillatoko izaki bizidunak evoluzioz azpikoetatik eldu direla, orduan, jakiña, "creaciones sucesivas" direlako oik erreka joko dute, baiña bost ajola zaigu guri teoria orrengatikan. Gu ez gabiltza fenomenuen kausa urkoen billa, kausa atzena edo lehena galdetzen dugu guk. Adimen sortzaille ori, gauzetatik urbillago edo urrutiago arkitzen ote den, artez eta bitarteko gabe, edo tartekoen bidez sortzen ote duen jakitea, ori beste kuestioa da, eta emen ajola gutxi duena. Ziñez, mundua evoluzioz egiña izan dela esateak, eztigu guri ondoez aundirik ematen.

Ez gabiltza emen mundua *nola* egin den galdezka. Guk galdetzen duguna ezta *nola*, baizik *zergatik*. Evoluzioak prozedura bat, era bat, modu bat adierazten du, eta ez zergati bat. *Nola* jakin nai duenari

zerbait esaten dio, zergatiaren atzetik dabillenari, deus ez. Eta zergatik dago evoluzio bat munduan? Eta evoluzio orrek zergatik du egokitasunerako joera, kaos naspil batera jo bearrean?

Ez al duzue ikusten, azitze-lan miragarri ori dela, ain zuzen ere, Jainkoa probatzen eta erakustera ematen duena? Ba-dakit Jainkoetsaien erantzupena: evoluzioak ba-ditu bere legeak, eta lege oien indarrez ari da etengabe lan ta lan. Materiaren legeak! Baiñan oietxek dira ba Adimen ori agertzen digutenak! Legeak baitezpadakoak omen dira, eta ez omen dago emen geiago galdetzerik edo billatzerik. Orra zer esaten duten gu isil-arazteko.

Baiña zeri esaten zaio bearrezko, premiazko edo baitezpadako? Gauza bat nai ta naiez, derriorrean, uts egin gabe gertatzen denean, eta beraz, alde z aurretik ziurtasun osoz gertatuko dela jakin ditekenean. Adibidez: biar eguzkia aterako da: orra egiteen aldetik baitezpadako den gertaera bat. Baiña bestela gertatzea, asmatu ere ezin ditekene gauza baldin bada, orduan beartasun ori ezta egitezkoa bakarrik eskubidezkoa ere ba-da. Edozein lanegiñek, sorkarik edo efektuk, ba-du kausa bat, zergati bat: orra eskubidezko beartasuna. Izadian nabari diren bearrezko oro, egiteei dagozkionak dira, beartasun fisikoa adierazten dute soil-soilik, eta olakoetan atea zabalik dago arutzago joateko, azterketa geiago egiteko. Kañoia disparatzean, bala ba-dijoa baitezpada, nai-ta-naiez, bere xede jakiñera; baiña ori izango da norbaitek gauzak ala eratu ta tajutu zituelako. Gisa berean, gure auzi ontan ere zillegi da, beartasun orren azken sustraia edo erroa billatzea. Claude Bernard-ek esana da —eta egoki esana—: “Evoluzioa ezta besterik auxe baiño: joanera bat zuzenbide baten arauz, eta joanera orren elburua alde z aurretik ezarria izan da.”

Arritzekoa da, baiña jainkoa ukatzeko ateratzen diguten argumentuak, Ura ba-dela probatzeko balio du. Bai, alaxen. Izadiko bear edo na-ta-naiezko orrek Jainkoa adierazten baitu.

Izlari bat ba-omen zebillen Jainkorik eztagoela erakutsi naiez. Eta bere tesis orren siñistamendu bezala, aipatzen zuen Lurra biribilla dela, eta eguzkiaren inguruan jira-biraka ari dela. Entzule batek galdegiten dio:

—Eta orrek zer probatzen du?

—Orrek probatzen du Jainkorik eztagoela.

—Jainkorik eztagoela? Bai zera. Orrek probatzen du mundua egin duenaren jakituria...

Darwin-ek idatzi zuen, munduak, bere osotasunean arturik, adimen ordenatzaille batetik datorrelako susmoa edo impresioa uzten ziola; baiña gero, xeeke, elemento bakoitzari kasu egitean, susmo ori suntsitu egiten zitziola. Eta ola, xeeke ta partikularki gauzei begiratuaz, zer nabaritzen zuen? Elementuak elkarrekiko burruka itsuan,

eta elementuok burrukaren beraren indarrez organizatzen zirela. Penagarri da jakitsu bat ola izketan aditzea. Norbaitek, erloju bat ikustean, esango balu bezala: bai, lehenbizikoz ikustean, ba-dirudi tresna au orduak markatzeko egiña izan dela, baiña gero, xeeki begiratzen zaionean, ezta an besterik ikusten baizikan gurpiltxoak, pailakak, pisuak eta baitezpadako legeak... Tresna bere osotasunean artu bear da, jakiña, ordena ta egokitasuna, guztiari dagokion zera baita.

Askoz zuzenago mintzo zan Lamark, transformismuaren asmatzaillea: Izadiko legeen betetzeak —dio onek— Jainkoaren naia adierazten du, lege oiek Arengandik eldu dira-ta.

Jakintzak, bada, ezin dezake arriskuan jarri gure fedea. Adimen ordenatzaille ortan dugun sifüstea, esan nai dut. Emagun noizbait mundu zabal orokarraren azitze-lan osoa argitan jartzera eldu dela. Orrekin eztu Jainkoa erditik kentzen. Ukatze bat barik, revelazio berri bat litzake ori. Eta Jakintzak argitutakoaren gain, filosofia letorke orduan galdetzera: zuk arkitu dituzun lege oiek, nondik eldu dira? Munduaren azia Jainkoak sortu bear izan du. Berak jaurti zuen azi ori, eta gaiñerakoak ortik ilki dira. Azia, ordea, bear zan sortu.

4. Alemania-aldetik etorri zitzaigun filosofia-mota bat, Hegel-ena. Eskola orrek aitortzen du munduak ba-duela xede bat, aurrerapen-lege bat. Xedetasun ori, ordea, itsua da, eztaki bere buruaren berri, eta mundu eta izakien barnean datza. Aurrerapenaren nai edo leia ori da, ain zuzen ere, munduan agintzen duena. "Dena da posible, Jainkoa bera ere bai": bitxikeria ori Renan-ek esana da. Agian, egunen batean, aurrerapenak Jainkoa bera ere sortuko digu. Lehenbizi kaos utsa besterik etzan; gero, bizigabekoen kimika eldu zitzaigun; geroago bizia sortu zan; urrengo, abereak; eta azkenik, gizona, bere gogamen ta guzti. Orain arte aurrerapenak eztigu eman gizona baiña lan bikaiñagorik. Baiña ezta dudarik: denporakin sortuko ditu, eta azken buruan, zergatik ez, Jainkoa bera sortzera ere iritxiko da. Logomakia oetatik zertxobait ulertzen duenari, nik zorionak ematen dizkiot. Txorakeria galantagorik eztu giza-gogoak sekulan asmatu.

Entzun duzu, irakurle. Evoluzioak noizbait Jainkoa emango omen digu, bere azken lana ta izaki gorena bezala. Eta evoluzioaren asieran eta oifarrrian, zer jartzen digute jaun oiek? Aizea, deus ez. Aurrerapen-lege bat, diote. Lege bat, bai, baiña ori gertaera bat baizik ezta. Eta guk gertaera orren arrazoia nai dugu. Zergatik edo nondik dator aurrerapen-lege ori? Zerk ibillarazten du izadia aurreruntz, an ezpaldin bada Norbait?

Evoluzio bat, berez lanean ari dena, bere buruaren berri eztakiana,

eta alere adimena adierazten duena. Egokitasuna ta ordena dariona. Organizazio ta antolamendu bat, iñork agindu, asmatu ta amestu gabe... Zer dira oiek? Ordu-laurden bateko atsegingarri izan ditezken parádojak, gogamen-jokuak. Baiña galdekizun aundi oni ola erantzutea, seriotasunik gabe ibiltzea litzake. Iñori olakorik aditzean, ba al dakizu zer galdetzen dudan? Ea nitaz edo bere buruaz burla egiten ari den jaun ori. Ea zorakeria sistematzat sartu nai diguten, edo denpora pasatzea filosofia biurtu ote zaigun.

* * *

Bukatzeko. Ordena, ukatu ezin ditekera gertaera bat da. Eta gertaera ori ezin esplikatu ditekera, gogamen batera jo gabe, bere buruaren berri dakian adimen bat ipiñi gabe. Mundua baiño lehenago ta gorago den Izaki jakintsu ta boteretsu bat jarri gabe. Munduaren ibilera ta martxa aldez aurretik ikusi ta egokitu al izan duen Norbait. "Goi-langillearen begipean, abere-mota guztiak biraldakuntzak egiten ari dira mendeetan barrena." (A. Gaudry.) "Mundua, adimen baten agerpena da. Adimen emankor eta sendo baten agerpena. Mundua, sifistamendu argia da, Jainko personal bat ba-dela jakiteko, gauza guztien lehen Egille eta mundu orokar onen Gidari bat ba-dagoela erakusteko." (Agassiz.)

L. VILLASANTE, O. F. M.

